

Anhörigstöd

Information till anhörig-, brukar- och patientorganisationer

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen.
Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier
och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

ISBN 978-91-7555-238-5
Artikelnr 2014-11-14

Foto Hans Alm
Tryck Edita Bobergs AB, Falun, januari 2015

MILJÖMÄRKT TRYCKSAK 341 009

Förord

Den här skriften innehåller information om den bestämmelse som infördes den 1 juli 2009 i 5 kap. 10 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, om att socialnämnden ”ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående som har funktionshinder”.

Skriften vänder sig till medlemmar i organisationer som består av anhöriga, brukare och patienter, det vill säga ideella organisationer som har det gemensamt att de på olika sätt arbetar för de anhörigas bästa. Förhoppningen är att de discussionsfrågor som tas upp kan innebära en hjälp för organisationerna att formulera och utveckla sin syn på bestämmelsen, vad den betyder för enskilda och hur organisationen ska arbeta vidare med dessa frågor.

Socialstyrelsen har tidigare gett ut en vägledning, riktad till chefer och handläggare i kommunerna, om bestämmelsen i socialtjänstlagen angående stöd till anhöriga. Denna skrift bygger till stor del på den tidigare publicerade vägledningen.

Detta informationsmaterial har sammanställts av Ann Jönsson. Cecilia Malm har svarat för den juridiska granskningen. Informationsmaterialet har tagits fram under ledning av Lennarth Johansson, inom ramen för regeringens uppdrag till Socialstyrelsen vad gäller bestämmelsen i socialtjänstlagen.

Natalia Borg
Avdelningschef

5 kap. 10 § socialtjänstlagen

Socialnämnden ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående som har funktionshinder.

Innehåll

Förord	3
5 kap. 10 § socialtjänstlagen	4
Anhöriga gör viktiga insatser	6
Organisationernas betydelsefulla roll	6
Definitioner	7
Så säger lagen	9
Kommunens skyldighet och den enskildes rättighet	11
Strategi för att utveckla anhörigstödet	11
Den enskildes rättigheter	12
Anhöriga i olika livssituationer	13
Livet påverkas – på olika sätt	14
Att känna sig trygg och delaktig	16
Förebygga ohälsa	16
Delaktighet och inflytande	16
Bemötande och helhetssyn	17
Information	17
Samverkan	19
Samverkan med hälso- och sjukvården	19
Öka enskildas och grupperas inflytande	20
Självbestämmande och integritet	22
Sekretess och tystnadsplikt	22
Sekretess för offentlig verksamhet	22
Tystnadsplikt i privat vård och enskild verksamhet	23
Anhöriga och sekretess	23
Olika former av anhörigstöd	25
Hjälpmedel som stöd	27
Bostadsanpassning	28

Anhöriga gör viktiga insatser

Maken till hustrun med demenssjukdom, mamman till sonen med missbruksproblem, systemen till kvinnan med psykisk sjukdom, pappan till ett barn med autism. Detta är bara några exempel på livssituationer där anhöriga kan behöva ge stöd åt en närstående. Drygt 1,3 miljoner personer, det vill säga närmare en femtedel av Sveriges vuxna befolkning, vårdar, hjälper eller stödjer regelbundet en närstående.¹ Det handlar om allt från att besöka en förälder på det särskilda boendet någon gång i månaden till föräldrar som dagligen hjälper ett barn med funktionsnedsättning. Drygt 400 000 personer ger varje dag hjälp till närstående i alla åldrar.

Anhöriga är, med sina kunskaper och erfarenheter, en viktig resurs i vården och omsorgen. På senare år har synsättet att anhöriga bör bli delaktiga i vård och omsorg vuxit sig allt starkare. Detsamma gäller också insikten om att den anhöriga behöver få stöd för att kunna hjälpa sin närstående. I många olika sammanhang har det slagits fast att såväl brukarperspektivet som anhörigperspektivet är nödvändigt inom vården och omsorgen.

Organisationernas betydelsefulla roll

Anhörig-, patient- och brukarorganisationerna har en betydelsefull roll på flera olika sätt. De fungerar t.ex. som mötesplatser, där personer med gemensamma erfarenheter och behov har möjlighet att träffas. Sådana möten spelar många gånger

1. Anhöriga som ger omsorg åt närstående. Omfattning och konsekvenser. Stockholm: Socialstyrelsen; 2012.

en viktig roll. Både anhöriga, patienter och brukare får bekräftat att det är fler som delar liknande erfarenheter. Mötena ger också möjlighet att dela med sig av tips på hur man kan lösa olika problem i vardagen. Organisationerna är också viktiga som förmedlare av information, bland annat om vilka rättigheter till stöd som anhöriga, patienter och brukare har. Organisationerna har dessutom en betydelsefull roll när det gäller att ge vården och omsorgen kunskap om vad det innebär att leva med exempelvis psykisk ohälsa, missbruk och beroende eller en funktionsnedsättning. Organisationerna har även en viktig funktion som påverkande kraft, genom att peka på brister i samhället och arbeta för förbättringar. Därför är organisationerna också betydelsefulla för att bestämmelsen i socialtjänstlagen (2001:453), SoL, om kommunernas skyldighet att ge stöd åt anhöriga ska bli känd och tillämpas i hela socialtjänstens verksamhet.

Definitioner

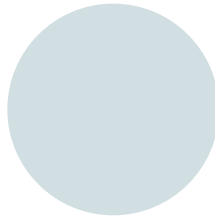
Anhörig och närstående

I den här skriften används begreppen anhörig och närstående på samma sätt som i regeringens proposition *Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående*.² Enligt propositionen avses med närstående den person som tar emot omsorg, vård och stöd. Det kan vara en äldre person med omfattande behov av vård och omsorg, en person med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning eller en person med långvarig sjukdom. Den som ger hjälpen benämns anhörig. Med anhöriga avses enligt propositionen också t.ex. grannar och vänner.

2. Prop. 2008/09:82 s. 11-12

Att diskutera

- Vad innebär det konkret att ha ett anhörigperspektiv i vården och omsorgen?
- Är det skillnad på anhörig-, patient- och brukarperspektiv? I så fall, på vilket sätt?
- Vilken betydelse har din organisation för dig?

Så säger lagen

Under livet behöver de flesta människor stöd och hjälp av andra. Det är vanligt och helt naturligt att människor ställer upp för varandra under sådana perioder. Många ser det också som en självklarhet att hjälpa familjemedlemmar eller andra närstående. Men var och en avgör själv hur stort ansvar han eller hon är beredd att ta för att ge vård eller stöd åt en närstående.³ Föräldrars och makars ansvar är reglerat i föräldrabalken (1949:381), FB, och äktenskapsbalken (1987:230), ÄB.

- Den som har vårdnaden om ett barn har ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att bland annat barnets behov av omvårdnad blir tillgodosett. Barnets vårdnadshavare ska bland annat se till att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och andra omständigheter.⁴ När det gäller insatser för barn med funktionsnedsättning förs ofta diskussioner om vad som kan anses ligga inom normalt föräldraansvar.
- När det gäller makar ska dessa, var och en efter sin förmåga, bidra till det underhåll som behövs för att deras gemensamma och personliga behov ska tillgodoses.⁵ Lagen bygger på uppfattningen om att makar ska leva på samma villkor och ha lika levnadsstandard. Det innebär att makar har ett gemensamt ansvar för ekonomi och skötsel av hemmet. I äktenskapsbalken finns inte någon omvårdnadspflicht inskriven och varje maka avgör själv hur mycket hon eller han vill hjälpa till med olika omvårdnadssysslor.⁶

3. Prop. 2008/09:82 s. 11

4. 6 kap. 2 § FB

5. 6 kap. 1 § ÄB

6. Prop. 2008/09:82 s. 12

- I Sverige finns ingen laglig skyldighet för vuxna barn att ta ansvar för föräldrarnas behov av vård och omsorg.⁷
- Inom ramen för lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, och även inom socialförsäkringen finns insatser som i huvudsak syftar till att underlätta för anhöriga.

Det händer att anhöriga anställs för att vårda en närstående eller för att vara personliga assistenter enligt LSS. Att både vara anhörig och anställd kan vara en komplicerad situation. Det är viktigt att kommunen uppmärksammar att den som har en anställning som anhörigvårdare också kan behöva stöd enligt 5 kap. 10 § SoL.

Att diskutera

- Upplever du som anhörig att det finns förväntningar från samhället på att anhöriga ska ge vård, stöd och hjälp åt närstående?
- Upplever du att det finns förväntningar från samhället på dig som patient eller brukare att vända dig till anhöriga för att få vård, stöd och hjälp?
- I så fall, hur har ni hanterat dessa situationer?

7. Prop. 2008/09:82 s. 12

Kommunens skyldighet och den enskildes rättighet

Enligt bestämmelsen i 5 kap. 10 § SoL har kommunerna en skyldighet att ge stöd. Det stöd som kommunerna ger till anhöriga är olika former av allmänt inriktad service, till exempel möjlighet att delta i samtalsgrupper vid ett anhängcenter. Insatser som inte är generellt inriktade utan individuella ska ges som bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Det kan till exempel gälla deltagande i dagverksamhet.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724) ger personer ur de fem nationella minoriteterna särskilda rättigheter till myndighetskontakter på sitt eget språk.⁸

Strategi för att utveckla anhörigstödet

Varje kommun måste informera sina invånare om möjligheten att få stöd om man vårdar eller stödjer en närstående. Det är viktigt att man – inom individ- och familjeomsorgen, omsorgen om personer med funktionsnedsättning och omsorgen om äldre – analyserar det stöd man erbjuder idag.

Kommunens ledning behöver ge direktiv och dra upp riktlinjer för hur bestämmelserna i 5 kap. 10 § SoL ska tillämpas.

Varje verksamhet inom socialtjänsten behöver göra sin analys och ta fram sin strategi. Detta kan sedan bli underlag för det

8. De svenska nationella minoritetsspråken är enligt 7 kap. språklagen (2009:600) finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Se Meddelandeblad 5/2010 Ny lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

fortsatta arbetet, för samarbetet med hälso- och sjukvården samt med organisationerna.⁹

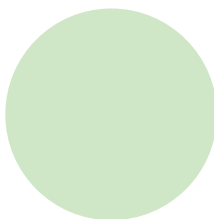
Den enskildes rättigheter

I SoL är det endast 4 kap. 1 § som grundar rätt till bistånd.¹⁰

Det finns inga begränsningar för vilket stöd den anhöriga kan ansöka om. Samtidigt finns heller inte preciserat vad för slags hjälp den anhöriga kan få. Det ska framgå av biståndsprövningen. Anhöriga kan alltså ansöka om bistånd för livsföring i övrigt enligt 4 kap. 1 § SoL.

Att diskutera

- Finns det antagna riktlinjer för stöd till anhöriga i din kommun? I så fall, har din organisation en roll i detta arbete?
- Diskuteras frågor om anhörigstöd i exempelvis handikapprådet, pensionärsrådet eller motsvarande forum?
- Finns det någon erfarenhet av att som anhöriga, ansöka om stöd för egen del i er organisation?

9. Stöd till anhöriga. Vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen. Socialstyrelsen 2013.

10. Prop. 2008/09:82 s. 24

Anhöriga i olika livssituationer

Under de senaste tio åren har de flesta kommuner arbetat med att utveckla stödet till anhöriga som hjälper, vårdar eller stödjer en närstående. Det mesta av detta stöd har riktats till anhöriga till äldre personer. Avsikten med ändringen i SoL år 2009 är att stödet ska omfatta alla som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående som har funktionshinder. Det betyder att stödet till anhöriga är en angelägenhet för socialtjänstens alla verksamheter.

Det gäller till exempel

- anhöriga till personer med fysisk funktionsnedsättning
- anhöriga till personer med psykisk funktionsnedsättning
- anhöriga till personer med utvecklingsstörning eller annan intellektuell funktionsnedsättning
- anhöriga till personer med långvarig psykisk sjukdom
- anhöriga till personer med långvarig eller kronisk fysisk sjukdom
- anhöriga till personer med långvarig sjukdom i form av missbruks- och beroendeproblem
- föräldrar till barn under 18 år med någon av de sjukdomar eller funktionsnedsättningar som nämns ovan
- föräldrar till vuxna barn med någon av de sjukdomar eller funktionsnedsättningar som nämns ovan
- vuxna barn till personer med sjukdom eller funktionsnedsättning som nämns ovan.¹¹

11. Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen. Socialstyrelsen 2013.

Det är viktigt att poängtera att det finns personer som har flera sjukdomar samtidigt och att det i sin tur kan medföra flera funktionsnedsättningar. Grupperna ovan överlappar ofta varandra.

Barn under 18 år har inget formellt eller juridiskt ansvar för syskon eller föräldrar. Det förekommer dock att barn ger mycket stöd och hjälp till föräldrar eller syskon. Dessa barn behöver någon form av stöd. I förarbeten till 5 kap. 10 SoL sägs inget uttryckligen om barn.¹² Socialtjänsten har dock ett allmänt ansvar för barns förhållanden, och stöd enligt 5 kap. 1 § SoL bör övervägas i dessa situationer.¹³

Hälso- och sjukvården har ett ansvar enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL, att informera och erbjuda stöd till barn vars föräldrar drabbats av svåra fysiska eller psykiska sjukdomar eller skador, som är missbrukare av alkohol eller annat beroendeframkallande medel eller som avlidit.¹⁴

Livet påverkas – på olika sätt

Studier visar att attityden i vårt samhälle är positiv till att ge vård, stöd och hjälp åt närstående. Män och kvinnor ger ungefär lika mycket omsorg, i tid räknat. Men det är vanligast att männen ger ekonomisk och praktisk hjälp, medan kvinnorna står för den mer ”nära” omsorgen i form av omvårdnad, tillsyn och umgänge. Att ge omsorg åt närstående påverkar möjligheten att förvärvsarbeta, särskilt i åldergruppen 30–44 år och i högre grad för kvinnor än för män. Det finns ett mönster i att ju mer omfattande omsorg man ger, desto mer påverkas livskvaliteten till det sämre.¹⁵

12. Prop. 2008/09:82

13. Se även Socialstyrelsens vägledning Barn som anhöriga, konsekvenser och behov när föräldrar har allvarliga svårigheter eller avlider. Stockholm; 2013.

14. 2g § HSL

15. Anhöriga som ger omsorg till närstående. Omfattning och konsekvenser. Socialstyrelsen 2012.

Att diskutera

- Är stödet idag utformat med tanke på att anhöriga kan befinna sig i olika livssituationer?
- Vilka former av stöd skulle behöva utvecklas för att tillgodose behoven hos anhöriga som är i olika skeden i livet? Hur kan din organisation arbeta med detta?
- Känner du igen beskrivningen av att män och kvinnor påverkas på olika sätt av att vårda eller stödja en närstående?
- Finns det grupper av anhöriga som inte uppmärksammas idag?
- Vad är viktigt att tänka på när anhöriga är barn under 18 år?

Att känna sig trygg och delaktig

Ett bra stöd innebär att anhöriga känner trygghet och är säkra på att den närstående får de insatser som han eller hon behöver.

Förebygga ohälsa

Att under lång tid vårda eller stödja en närstående kan innebära både fysisk och psykisk belastning och få sociala konsekvenser. För att motverka detta är det viktigt att anhöriga och deras behov uppmärksammas, helst så tidigt som möjligt. Insatserna bör vara till nytta för såväl den anhöriga som den närstående.

I propositionen Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående anger regeringen att anhörigstödet bör kännetecknas av individualisering, flexibilitet och kvalitet.¹⁶

Delaktighet och inflytande

De allra flesta anhöriga vill vara delaktiga. Att medverka och få möjlighet att påverka kan också bidra till att öka tryggheten.¹⁷ Förutsatt att den närstående vill bör därför anhöriga bli delaktiga och ses som en samarbetspartner. Det är viktigt att lyssna till den anhöriges behov och önskemål vid bedömningen av insatser som rör både den anhörige och den närstående. Anhöriga behöver också få information om det stöd kommunen erbjuder.

16. Prop. 2008/09:82 s. 21

17. Att ge ordet och lämna plats. Vägledning om brukarinflytande i socialtjänst, psykiatri och missbruks- och beroendevård. Socialstyrelsen 2013.

Bemötande och helhetsyn

Ett gott bemötande är en grundläggande förutsättning för att kunna ordna ett bra anhörigstöd. Den anhöriga och dennes närstående ska bli sedda och lyssnade på och bli respekterade av personalen. Personer som sökt hjälp hos socialtjänsten och hälso- och sjukvården pekar ofta på att det är två frågor de gärna vill få möjlighet att svara på: vad har fört dig hit och vad vill du ha hjälp med?

Det är viktigt att se individens hela situation och dennes sociala nätverk. Anhöriga och närstående har kunskap och erfarenhet som är ett nödvändigt komplement till professionens och tillför verksamheten kvalitet.¹⁸

Information

Den som hjälper eller stödjer en närstående måste få information om rätten till stöd för egen del. Informationen kan ges på olika sätt – vid personliga samtal, via massmedia, broschyrer och internet. Människor har olika behov och olika förutsättningar att ta till sig information. Därför behöver informationen vara individuellt anpassad och ha ett varierat innehåll. Informationen måste också fyllas på, förtydligas och upprepas.¹⁹

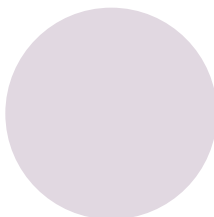
I 8 § förvaltningslagen (1986:223), FL, framgår att när en kommun har att göra med någon som inte behärskar svenska eller som är allvarligt hörsel- eller talskadad, bör kommunen vid behov anlita tolk. Det är viktigt att skriftlig information finns på flera språk och i alternativa format.

18. Ibid.

19. Din skyldighet att informera och göra patienten delaktig. Handbok för vårdgivare chefer och personal. Socialstyrelsen 2012.

Att diskutera

- Individualisering, flexibilitet och kvalitet – vad lägger du in i de begreppen när det handlar om anhörigstöd?
- Vilken information har varit viktig för dig
 - som anhörig?
 - som patient och brukare?
- Är det någon information som du saknat?
- Är informationen tillgänglig för personer och grupper med olika förutsättningar där du bor?
- Hur kan din organisation arbeta med frågor om information om rätten till anhörigstöd?

Samverkan

Ibland händer det att man behöver stöd från flera verksamheter inom socialtjänsten. Då är det ofta viktigt med samverkan mellan de verksamheter som är berörda. När samverkan gäller individer måste bestämmelser om sekretess beaktas.

I vissa kommuner har olika nämnder ansvar för olika grupper. Det betyder att samverkan på övergripande nivå kan ha betydelse för likvärdighet i policy och riktlinjer. Denna typ av samverkan gäller inte individer och då gäller alltså ingen sekretess.

Samverkan med hälso- och sjukvården

Socialtjänsten och hälso- och sjukvården behöver utveckla sin samverkan så att anhöriga, patienter och brukare kan få bästa möjliga stöd. Detta är särskilt viktigt för anhöriga till personer med stora, långvariga och sammansatta behov av vård och omsorg samt för föräldrar som har barn med omfattande funktionsnedsättningar och därför behöver många kontakter för att få vardagen att gå ihop.²⁰

I HSL finns inte någon motsvarande bestämmelse som i 5 kap. 10 § SoL om stöd till anhöriga. Dock ska hälso- och sjukvården enligt 2 c § HSL arbeta för att förebygga ohälsa.

Ofta är det personal inom hälso- och sjukvården som först kommer i kontakt med anhöriga. Personalen kan i ett tidigt skede både identifiera behov och informera om rätten till stöd. Därför är det viktigt att landsting och kommuner samarbetar med varandra.

20. Prop. 2008/09:82 s. 26

I 2 g § HSL och i 6 kap. 5 § patientsäkerhetslagen (2010:659), PSL, finns bestämmelser om barn som anhöriga. Barns behov av information, råd och stöd ska särskilt beaktas av personal inom hälso- och sjukvården om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med har en psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning, en allvarlig fysisk sjukdom eller skada, är missbrukare av alkohol eller annat beroendeframkallande medel eller oväntat avlider.

Öka enskildas och grupperas inflytande

Samverkan för att öka anhörigas, patienters och brukares inflytande kan ske på olika nivåer. Det kan handla om den enskildes möjlighet att påverka det stöd han eller hon får. Det är då fråga om inflytande på individnivå, och detta har stöd i SoL. I lagen sägs att verksamheten ska bygga på respekt för människans självbestämmande och integritet²¹ samt att insatserna ska genomföras tillsammans med den enskilde.²²

Det kan även handla om inflytande över verksamheten – att medverka i och utveckla vissa verksamheter eller att ta fram riktlinjer och policys. Oftast är det anhörig- patient- eller brukarorganisationer som utövar inflytande på det sättet. Kommunerna har i regel organiserat samråd med organisationerna i handikappråd och pensionärsråd.²³ Även denna typ av medverkan och inflytande har stöd i SoL, som anger att kommunen ska planera sina insatser för äldre och personer med funktionsnedsättning i samverkan med andra samhällsorgan och organisationer.²⁴

21. 1 kap. 1 § SoL

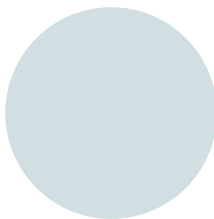
22. 3 kap. 5 § SoL

23. Att ge ordet och lämna plats – vägledning om brukarinflytande inom socialtjänst, psykiatri och missbruks- och beroendevård. Socialstyrelsen 2013.

24. 5 kap. 6 § SoL och 5 kap. 8 § SoL

Att diskutera

- Vad är dina erfarenheter av samverkan mellan socialtjänsten och hälso- och sjukvården?
- Hur fungerar kommunens och landstingets samverkan med organisationer som företräder anhöriga, patienter och brukare?
- Kan du ge exempel på områden där samverkan behöver utvecklas?

Självbestämmande och integritet

Det finns bestämmelser om individens självbestämmande och integritet i SoL, HSL och i lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387), LSS. Det innebär i korthet att man som huvudregel behöver en persons samtycke för att utföra åtgärder, till exempel om man behöver samverka kring individen.

Det finns sekretessbestämmelser i SoL, HSL och LSS. På motsvarande sätt finns det bestämmelser om tystnadsplikt för verksamhet som bedrivs av privata vårdgivare eller enskilda verksamheter.

Sekretess och tystnadsplikt

Av 15 kap. 3 § SoL framgår att i det allmännas verksamheter gäller offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL. För enskilda verksamheter som bedriver socialtjänst eller för privata vårdgivare gäller reglering om tystnadsplikt.²⁵

OSL gäller bara det offentliga och inte för privatpersoner, till exempel anhöriga. Anhöriga har inte heller någon tystnadsplikt. Anhöriga kan berätta vad man vill för socialtjänstens eller hälso- och sjukvårdens personal. Men personalen får givetvis inte bryta tystnadsplikten i kontakten med anhöriga.

Sekretess för offentlig verksamhet

Inom socialtjänsten gäller sekretess för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående lider men.²⁶

25. 15 kap. 1 § SoL

26. 26 kap. 1 § OSL

Inom hälso- och sjukvården gäller sekretess för uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående lider men.²⁷

Tystnadsplikt i privat vård och enskild verksamhet

OSL är inte tillämplig för enskilda verksamheter enligt SoL och LSS eller för privata vårdgivare. I stället finns regleringen om tystnadsplikt.

Av 15 kap. 1 § SoL och 29 § LSS framgår att den som är eller har varit verksam inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som avser insatser enligt respektive lag inte obehörigen får röja vad han eller hon fått veta om enskildas personliga förhållanden.

Den som tillhör eller har tillhört hälso- och sjukvårdspersonal inom den enskilda hälso- och sjukvården får inte obehörigen röja vad denna fått veta om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden. Som obehörigt röjande anses inte att någon fullgör sådan uppgift som följer av lag eller förordning.²⁸

Anhöriga och sekretess

Ibland uppstår frågan ifall det kan vara möjligt att arbeta utifrån ett anhörigperspektiv utan att bryta mot sekretess och regler om tystnadsplikt. Inte sällan träffar och samtalar personal i socialtjänsten och hälso- och sjukvården med anhöriga när den närstående inte är med. Är detta möjligt med tanke på sekretessen? Med kunskap om gällande bestämmelser och ett professionellt förhållningssätt är detta möjligt.

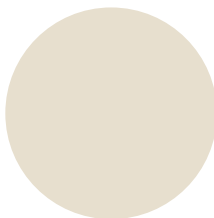
Många problem kan lösas genom att den närstående samtycker till att uppgifter lämnas till anhöriga.

27. 25 kap. 1 § OSL

28. 6 kap. 12 § PSL

Att diskutera

- Är sekretess ett hinder för att anhöriga ska kunna ge stöd åt en närstående?
- I så fall, hur kan man arbeta för att övervinna sådana svårigheter?

Olika former av anhörigstöd

Anhörigstöd kan se ut på många olika sätt.

- Ett vanligt förekommande stöd är möjligheten till samtalskontakt för information, råd och stöd.
- Anhöriggrupper blir allt vanligare i kommunerna. Där kan man få möjlighet att möta andra i liknande situation. Det gäller barn och ungdom, vuxna och föräldrar.
- Olika former av avlösning är en annan typ av anhörigstöd. Hemtjänsten kan ge avlösning i hemmet så att man kan gå ifrån och uträtta ärenden, eller få lite tid för sig själv. Dagverksamhet och korttidsboende för den närstående är också ett sätt att ge stöd åt anhöriga. Vid all form av avlösning (dagverksamhet, korttidsboende, korttidsvistelse, avlösning i hemmet och avlösarservice) är det minst två personer inblandade. När det gäller vuxna så måste båda ge sitt samtycke till arrangemanget. Dels måste den anhörige önska bli avlöst från sitt frivilliga åtagande, dels måste brukaren göra en ansökan.²⁹ Det får inte råda något tvivel om att den som får insatsen samtycker till att ta emot insatsen.³⁰
- Den som har flera samtidiga sjukdomar har enligt HSL 29 a § och från 1 januari 2015 enligt 6 kap. 2 § patientlagen rätt att begära en fast vårdkontakt för att samordna vårdinsatserna och kontakterna med myndigheterna. Detta är ett viktigt stöd för att underlätta för anhöriga.

29. Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen. Socialstyrelsen 2013.

30. Prop. 2008/09:82 s. 23-24

- I både SoL och HSL finns bestämmelser om att kommunen tillsammans med landstinget ska upprätta en Samordnad Individuell Plan (SIP) när den enskilde behöver insatser både från socialtjänsten och hälso- och sjukvården.³¹ Planen ska upprättas om kommunen eller landstinget bedömer att den behövs för att den enskilde ska få sina behov tillgodosedda, och om den enskilde samtycker till att den upprättas. Planen ska, när det är möjligt, upprättas tillsammans med den enskilde. Anhöriga ska ges möjlighet att delta i arbetet med planen, om det är lämpligt och den närstående inte motsätter sig det.
- Ekonomisk ersättning kan man också få ibland. Det kan exempelvis gälla bidrag för vård av barn med funktionsnedsättning. Kommunen kan ibland också anställa anhöriga för att ge vård, stöd och hjälp åt en närstående.
- Många organisationer kan erbjuda erfarenheter, råd och tips om hur man får vardagen att fungera. Många föreningar ordnar också utbildningar.

Att diskutera

- Ge exempel på bra anhörigstöd där du bor.
- Vad skulle behövas, men som saknas idag?
- Händer det att brukarinflytande och anhörigas inflytande kan stå emot varandra? I så fall, hur kan man lösa dessa situationer?

31. 2 kap. 7 § SoL och 3 f § HSL

Hjälpmedel som stöd

Genom att använda hjälpmedel och olika informationstjänster kan både anhöriga, äldre och personer med funktionsnedsättning bli mer aktiva, delaktiga och känna en större trygghet. För att förskrivningen av hjälpmedel ska fungera väl är det ofta en förutsättning att anhöriga medverkar och är delaktiga.³² Enligt HSL är det idag inte möjligt att förskriva hjälpmedel till anhöriga eller andra personer, utan förskrivningen sker till brukaren/patienten. Anhöriga kan ha stor betydelse för hjälpmedlets funktion och nytta. Därför är det viktigt att anhöriga får information om hur hjälpmedlet används och vart man vänder sig ifall det inte fungerar.

Anhöriga bör vara delaktiga i processen när hjälpmedel förskrivs. Det handlar om att prova ut, välja lämplig produkt, få instruktion om hur det används, träna och följa upp. Det är särskilt viktigt i de situationer när stödet från den anhörige är en förutsättning för att hjälpmedlet används (till exempel personlyft eller hjälpmedel till manuell rullstol).

Utvecklingen går snabbt inom området kognitivt stödjande hjälpmedel. Tidigare har dessa hjälpmedel mest förskrivits enligt LSS och till personer med demenssjukdom. Hjälpmedlen har också visat sig lämpliga för personer med olika former av psykiska funktionsnedsättningar. För att dessa hjälpmedel ska vara ett stöd är det många gånger en förutsättning att anhöriga medverkar.³³

32. Blomquist, U-b, Jacobsson D (2011) Förskrivningsprocessen Fritt val av hjälpmedel. Tre olika vägar till hjälpmedel. Hjälpmedelsinstitutet.

33. Rosenberg, I, Nygård, I (2010) Teknik som stöd för personer med demens och deras anhöriga.

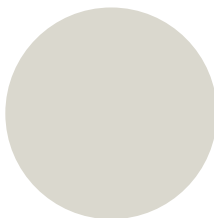
Ett annat område där den nya tekniken fått stor betydelse är larm. Ett larm kan vara allt ifrån en mobiltelefon med inbyggd larmfunktion till mobila larm som är lätta att ta med sig och använda var som helst.

Bostadsanpassning

Den som har en funktionsnedsättning ska ha möjlighet till ett självständigt liv i sitt eget hem.³⁴ Om man bor permanent i en bostad kan man få bostadsanpassningsbidrag till att anpassa bostadens fasta funktioner, till exempel hygienutrymme. Åtgärderna ska leda till att man får en bostad som passar för de egna behoven. En bostadsanpassning kan vara betydelsefull och underlätta för en anhörig som hjälper en närstående.

Att diskutera

- Vad kan din organisation göra i frågor om hjälpmedel som stöd till anhöriga? Information? Påverkansarbete?

34. Lagen (1992:1574) om bostadsanpassningsbidrag m.m.